

határozta meg Baranya megyében a földrajzi tájkörzetek függvényében.

Bács-Kiskun megye homoki tanyás községe – Jakabszállás – szakszövetkezetével kapcsolatosan két kutató is végzett eltérő szempontú vizsgálatokat. Kovács T. a helyi Népfront Szakszövetkezet kialakulásáról és fejlődéséről ad történeti áttekintést, kiemelve az emberi tényező, a helyi vezetés személyi feltételeinek szerepét e folyamatban. Gurzó I. pedig a szakszövetkezet termelési szerkezetét és termékforgalmi kapcsolatainak alakulását tárta fel a 80-as évek első felében, utalva ezek jövőbeni várható változásaira is.

A néhány oldalas 9. tanulmány két alföldi kutató – Tímár J. és Simon I. – kutatási koncepcióját ismerteti és részeredményeket közöl a két Békés megyei településen – Ujkígyóson és Szabadkígyóson – végzett felmérésekről. A két település reális társadalomföldrajzi képének és kapcsolataik területi rendszerének megrajzolásához a kutatások folytatása szükséges.

Az első tanulmányt kivéve, mindegyiket értékes információkat tartalmazó térképek, diagramok, kartogramok, táblázatok teszik még teljesebbé.

Ugyancsak jelentős terjedelmű a kötetben a „Kilátó” c. rovat, melyhez Berényi I. írt bevezetőt, mivel ez a rész a szociálgeográfia egyik ága – mely a Müncheni Iskola néven vált ismertté – képviselőinek a III. Bajor–Magyar Szemináriumon elhangzott előadásait tartalmazza. A 7 előadás mindegyike München és/vagy

térsege térszerkezeti átalakulásának legújabb jelenségeivel foglalkozik. Közülük az egyik legérdekesebb Karl Ruppert értekezése, amely a müncheni körzet változó térszerveződést mutatja be a város és város környéke viszonyának átalakulásán keresztül. Ismerteti a gócváros és környéke közötti népességmozgásnak és az ipar-telepítésnek a fejlődési tendenciáit, utalva az ezekből fakadó problémákra, konfliktusokra. Végezetül pedig felhívja a területfejlesztési politika képviselőinek figyelmét arra, hogy a kialakuló új térszerkezetet a jövőben nem szabad figyelmen kívül hagyni.

A Területi kutatások 8. száma további kisebb terjedelmű rovatai közül csak a „Profil” c. rovat érdemel említést, amelyben Kovács Z. egy fiatal, külföldön is ismert és elismert lengyel kutatót mutat be. Zbigniew Rykiel pályájának főbb állomásai után az egyik nagy jelentőségű tanulmány részfejezetét is elolvashatjuk, mely „... a határhatás mechanizmusnak a társadalmi-gazdasági fejlődésben játszott szerepével...” foglalkozik.

Úgy gondolom, hogy e kötet megjelenése is hozzájárul egy nálunk még alig ismert és csak kevesek által művelt tudományág – a szociálgeográfia – alaposabb megismeréséhez és „népszerűsítéséhez”. A témák sokszínűsége, rendkívüli gazdagsága pedig lehetővé teszi – a szociálgeográfia sokoldalúsága bemutatásán kívül – azt is, hogy a kötetben mindenki (szakember és nem szakember) megtalálja a számára leginkább érdekes fejezeteket.

KISS ÉVA

ÖSTERREICHS STÄDTTE UND MÄRKTE IN IHRER GESCHICHTE OSZTRÁK VÁROSOK ÉS MEZŐVÁROSOK TÖRTÉNELMÜKBEN

(Bécs, 1985, 151. p.)

Az osztrák várostörténeti irodalomnak értékes gyöngyszeme ez a könyv, amely Erich Zöllner előszavával és kiadásában jelent meg.

Az előszóban E. Zöllner jelzi, hogy e kötet célja annak bemutatása, hogy a városok helyzetében ma megmutatkozó problémák gyökerei milyen mélyre nyúlnak. A problémák múltját kívánják feltárni, hogy ezzel a jelenben fellen-

dült várostörténeti kutatások számára is eligazítást adjanak.

A kötet tanulmányainak témái – e célkitűzésnek megfelelően – több évszázadot ívelnek át. Az első tanulmány (G. Langmann római kori régészprofesszor tollából) az Ausztria területén található római városok történetét tekintti át, majd F. Opl bécsi levéltáros a városalapítás

és várossá válás történeti kérdéseiről ad képet a korai középkorból. Érdekes megállapítása, hogy pl. Bécs várossá alakulásában a római múlt s a hercegi politika városteremtő törekvése is bejátszott. Ezt egészíti ki *K. Lohrmann* tanulmánya: „Észrevételek a városi lét kérdéseihöz Ausztriában” címmel. Ez az értekezés – a várostörténeti irodalom rövid bírálatán túl – a későközépkori városfejlődés néhány fontos mozzanatát (árueelosztási problémák, központi helyek kialakulása, a városok közti versengéssel kapcsolatos hercegi politika, a városok nemzetközi hatásköre stb.) emeli ki.

H. Knittler az osztrák városok korai újkorai helyzetét tekintette át, a XVI. és XVII. századra vonatkozóan folytatva vizsgálatait. Négy problémakört emelt ki:

1. a város és a piac körzetének kiépülését (számszerűen),
2. a városi népesség nagyságát és a városok típusait,
3. a városokkal kapcsolatos rendelkezéseket és az alkotmányos fejlődést, s végül
4. a városi társadalomszerkezet elemzésének problémakörét.

E tanulmányban már említést nyernek azok a legfontosabb várostípusok, amelyek Ausztriában fellelhetők (bányász, ipari, kereskedelmi, agrár jellegű, rezidencia városok stb.), amelyeket a „nagy Ausztria” távolabbi területein található városokkal is összehasonlít (pl. Érsekújvár, Karlovác, Tirol városaival).

A következő tanulmány időben előrehaladva *F. Mathis*: Városok és mezővárosok a korai industrializáció idején címmel Mária Teréziától a reformkorig, lényegében a XIX. század közepéig vizsgálja az osztrák városfejlődést. Megállapítása szerint a felvilágosult abszolutizmus centralizációs és egyesítési törekvései folytán a városok addigi kiváltságos, sőt kiemelt helyzete megváltozott. Gazdálkodásukat állami felügyelet alá helyezték, sőt II. József még a városi magisztrátus szerkezetét is módosította. Városi előjogok és bevételi források szűntek meg, miáltal egyes városok hanyatlani kezdtek. Érdekes jelenségnek tekinthető Ausztriában, hogy a korai industrializáció kezdeményezői nem a városok voltak, hanem egyes feudális (?) nagybirtokok.

Itt jegyzem meg, hogy hazánkban is egyes ipari üzemek nagybirtokokon és nagybirtokosok kezdeményezésére jöttek létre. De ebben a folyamatban *nem* e latifundiumok feudális eredete és esetleg azokban még megtalálható feu-

dális eredetű maradványok, hanem éppen az árutermelésre és értékesítésre való törekvés, tehát azok kapitalizálódása játszott szerepet! Ebben az időszakban váltotta fel a városi polgár fogalmát az állampolgáré és ez nyilván mélyebb változásokat takart.

E kötet egyik legérdekesebb tanulmánya *E. Deák* kvantitatív vizsgálata, amellyel a városi fejlődést Ferenc József hosszú uralkodása idején kívánta áttekinteni. Ennek a szabadságharcától az első világháború derekáig terjedő időszaknak városi fejlődése – a számítógépes feldolgozás és analízis szerint – két vágányon haladt. Egyrészt megindult és kialakult az urbanizációs folyamat, amelynek egyik fő jellemzője a városokba vándorlás volt. Másrészt megfigyelhető egy polgárosodási folyamat. A városi életforma kialakulása az 1910-es évekre tehető, de korántsem szakadt meg az első világháború befejeződésévei, hanem folytatódott tovább.

W. Rausch professzor tanulmánya – Ausztria városairól az első köztársaságtól a másodikig – időben ennek folytatása. Az első világháború utáni városok problémái közül első helyre a tuberkulózis elleni küzdelmet teszi, majd a munkanélküliség pusztítását említi. Vácsolja a világválságot követő nyomasztó helyzetet s ismerteti azt a politikát, mely az Anschlusshoz vezetett, s Ausztriát a német birodalom Ostmarktjává süllyesztette. Az a látszat, amely ezt követően a gazdasági élet javulását mutatja, szoros összefüggésben állott Hitlerék külpolitikájával, és végeredményben éppen a városokat sújtotta legjobban (bombázásokkal, egyéb háborús pusztításokkal).

H. Kühnel tanulmánya már egy, közvetlenül a mai városi életet érintő problémakörrel foglalkozik, történeti aspektusból. A szanálás, a műemlékvédelem, az újjáépítés kérdéseit tekintti át Ausztria városaiban. E téma történetéhez tartozik a középkor szép építményeinek megőrzését hangoztató hajdani politikai vezetők és művészek állásfoglalása, akik a régi értékek elpusztítása *nélkül* kívánták az újabb kor által megkívánt kényelmet megteremteni. 1973-ban Bécs egyes történeti épületeit magában foglaló részeit „védelmi zónákká” nyilvánították, és olyan akciót indítottak, amely az osztrák városok egész sorának vezetőségét műemlékvédelmi intézkedések megtételére készítette. Övni kezdték a régi városképet, sürgették a „revitalizálást”, mely a műemlék belső modernizálásával és külsőjének konzerválásával óvja a patinás városképet.

A kötet utolsó tanulmánya *R. Banik-Schweitzer* mérnök tollából született, aki a várostervezés legfontosabb feladatait tekintette át Ausztriában. A mérnöki alapossggal és közgazdász elemzéssel készült értekezés igen kritikusán vizsgálta meg a mai Bécs külső átalakulásával kapcsolatos építészeti és egyéb problémákat: az erős beépítettséget, a városon kívüli területek fejlesztésének nehézségeit, a város szélén történt magas építkezéseket, a slumosodás veszélyét stb. Tanulmányként azt vonja le, hogy a hagyományos várostervezés a maga speciális keltárával keveset érhet el e problémák megoldásában. Ahhoz azonban, hogy szélesebb tömegek direkt részvételét tartósan lehessen biztosí-

tani a városi építkezésekkel kapcsolatos döntéshozatalokban „társadalmi struktúra változásra van szükség, amely messze túlmutat a polgári kezíatívák reformpotenciálján”.

A sokszínű kötet minden egyes, különböző korok szakértői és különböző foglalkozású, főhivatású szerzői által írt tanulmánya egy célt szolgál: a mai problémák gyökereit keresi a múltban, e problémák megoldására tesz kísérletet. A nemcsak Ausztriában, hanem hazánkban is fellendülő várostörténeti kutatások számára az ilyen „hosszú távú”, sok tudomány oldaláról történő elmélyült elemzéseknek vitathatatlanul nagy a tudományos, és remélhetőleg hamarosan a „gyakorlatba” is átszivárgó haszna és értéke.

T. MÉREY KLÁRA